

ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИКА НАЗАРИЯСИДА ВА АМАЛИЕТИДА ОИЛАВИЙ ТАРБИЯ МУАММОЛАРИНИНГ УРГАНИЛИШИ.

Хакимова Насиба Баракаевна

ГулДу педагогика ва психология 2курс магистранти

АННОТАТСИЯ

Маълумки, шахснинг ижтимоий ва психологик фази-латлари ижтимоий муносабатлар доирасида шаклланади. Бола ижтимоий муҳит билан алоқага кириши жараёнида хулқ-атвор меъёрларини, маънавий-ижтимоий ва мада-ний тушунча ҳамда тасаввурларни, янги-янги қизиқиш ва эҳтиёжларни эгаллаб боради. Шунинг билан бир қаторда, шахс ижтимоий муҳит муносабатлари ва инсоний тақдир-нинг пасив кузатувчиси бўлмасдан, ўз турмуш тарзини, шарт-шароити ва шахсий ҳаётини ўзи белгилайди ва кура-ди. Демак, шахс шаклланишида инсоннинг ўз қизиқишла-ри, интилишлари, мақсадлари муҳим ўрин тутати. Бундай

фазилатларга эга бўлган шахс турли хил ҳаётий воқеа-ҳо-дисалар қуршовидан осонлик билан чиқа олади. Шунинг учун шахснинг ижтимоий фазилатлари, мустаҳкам ва қатъ-ий ҳаётий позициясини, мақсад ва интилишларини шакл-лантириш ёшлар ўртасида тарбия бузилишининг олдини олишда муҳим эканлигини унутмаслик керак.

Шахснинг маънавий шаклланишига таъсир этувчи омиллар тўғрисида гапирилганда, биринчи навбатда, шахс-нинг ўзи, иккинчидан, кичик ижтимоий гуруҳлар, яъни оила, мактаб, маҳалла, учинчидан эса ишлаб чиқариш жа-моаси ва тўртинчи навбатда, жамият ва ундаги сиёсий, иде-ологик, маданий-маърифий, иқтисодий соҳаларнинг уму-мий ҳолатига катта таъсир ўтказишини таъкидлаш лозим.

Ушбу омилларга алоҳида-алоҳида тўхталиб ўтадиган бўл-сак, инсоннинг маънавий баркамоллигида шахснинг ўзўрни, унинг қизиқишлари, ижтимоий мавқеи муҳим ва асо-сий омиллардан бири сифатида намоён бўлади. Чунки, ин-сон ижтимоий муносабатларнинг пасив кузатувчиси эмас, балки унинг фаол иштирокчиси ҳам экан, у ўз шахсий ин-тилиш ва қизиқишлари, ақл-идроки билан ўзини-ўзи тарби-ялашга, юксак инсоний фазилатларни шакллантиришга ҳа-ракат қилади. Индивиднинг ижтимоийлашувида шахснинг ўрни, иштироки, интилиш ва қизиқишлари пасайса, инсон маънавий баркамоллик сари эмас, аксинча, маънавий қаш-шоқлик томон юз тутати. Демак, инсоннинг маънавий бар-камолликка эришишида шахснинг ўз ўрни, мақсад ва қи-зиқишлари ҳамда интилиши катта ўрин тутати.

Шахснинг шаклланишига таъсир қилувчи асосий омил-лардан яна бири – кичик ижтимоий гуруҳлар, яъни оила, мак-таб ва маҳалла ҳисобланади. Энг аввало, бола оилада шакл-ланади, ижтимоий установка-ларни (талаб ва меъёрларни) ўрганади, ҳаётий тажрибаларни эгаллайди ва миллий қад-риятларни англаб боради.

Кузатишларимизнинг кўрсатишича, болалар ва ўсмир-лар, айниқса, ўсмир ва ўспиринларнинг ёш ва ўтиш дав-ри хусусиятлари уларда импульсивлик, кўзғалувчанлик ҳолатининг юзага келишига сабаб бўлади. Импульсив хат-ти-ҳаракат, биринчи навбатда, ўзига хос аффе́ктив (кучли кўзғалиш) кечинмалар (кучли руҳий таъсирга эга бўлган воқеа-ҳодисалар) туфайли юзага келадиган аффе́ктив ҳо-латни ифода-лайди. Бундай ҳолат мазмунида қисқа муддат-ли ва кучайиб боровчи эмоционал ҳиссиётлар ётади.

Ҳақиқатдан ҳам, ўсмирлик ёши даврида кечадиган пси-хофизиологик ўзгаришлар, ўсмирнинг шахс сифатида шакл-ланиш жараёни муаммоли вазиятларда уларнинг мақбул қа-рорлар қабул қилишларига тўсқинлик қилади. Бунинг бо-иси, бош мия ярим шарлари фаолиятидаги назорат орган-ларининг катталарниқидан сузглиги ва иккинчи сигнал системасининг ўзига хос фаолияти болалар ва ўсмирларда

тарбия бузилиши келиб чиқишига индивидуал-психологик жиҳатдан шарт-шароит яратади. Шунингдек, улардаги тор-мозланиш реакциясининг нотурғунлиги – ноқонуний ҳара-катларни амалга оширишда ўз хатти-ҳаракатларини идора қила олмай қолишга сабаб бўлади.

Шунингдек, болалар ва ўсмирларнинг ёш даври хусу-сиятларига хос бўлган кўзгалувчанлик, импульсивлик ҳо-латлари, аффектив (кучли кўзғалиш) кечинмалар билан боғлиқ бўлган туркум аффектив кўзғалишларни келтириб

чиқаргани кузатилади. Бундай ҳолатлар мазмунида муайян шарт-шароитлар ва турли хил воқеа-ҳодисаларга нисбатан қисқа муддатли ва кучли намоён бўлувчи эмоциялар сифа-тидаги кўзгалувчилар ётганлигининг гувоҳи бўламиз.

Импульсивлик ҳолати асосида юзага келган хулқ оғи-шида инсон ўз хатти-ҳаракати мотивларини англаб етмай-ди ва тўғри баҳолай олмайди. Бундай импульсив-аффектив ҳолатлар ўсмирнинг ўз фаолиятини онгли бошқариш ва на-зорат қилиш қобилиятининг издан чиқишига олиб келади.

Тадқиқот натижаларидан маълум бўлишича, болалар ва ўсмирларнинг зарарли одатларга берилишлари, хусусан, спиртли ичимлик ичишга ружу қўйишлари, гиёҳвандлик ва тамаки маҳсулотларини истеъмол қилишлари ҳолати ҳам уларда тарбия бузилишининг келиб чиқишига сабаб бўлади

Алкоголь ва гиёҳванд моддалар психотаксик хусусиятга кўра, наркотик таъсир кўрсатувчи ва сархуш қилувчи мод-далар ҳисобланади. У инсон бош миясига наркотик таъсир этиб, бутун орган ва асаб тизимлари фаолиятини ва шахс-нинг ўз-ўзини англаш даражасини сусайтиради. Сархушлик ҳолати кишида андишасизлик, одобсизлик, қўполлик ва ен-гил-елпи фикр юритувчанликни келтириб чиқаради ҳамда тафаккур, диққат, хотира жараёнларини сусайтириб, инс-тенктив хулқ-атвор сифатларининг ёрқин ифодаланишига олиб келади. Натижада инсон сархушликда ўз хатти-ҳаракатларини идора қила олмай қолиши натижасида муаммоливиазиятларда тафаккур хусусиятларининг сусайгани туфай-ли тўғри қарор қабул қилишга қийналади ва оқибатда низо-ли вазиятларда нотўғри қарор қабул қилиш натижасида ғай-риқонуний хатти-ҳаракатлар содир этилади.

Кузатишларимизга қараганда, хулқ оғиши ва тарбияси-да нуқсонларга эга бўлган болалар ва ўсмирларнинг ота ёки онасидан бирининг спиртли ичимликка ружу қўйиши ҳо-лати ҳам оилада тарбияланаётган болаларга салбий таъсир этиб, уларнинг алкоголизм кўчасига кириб кетишларига са-баб бўлади. Шу боисдан “Ота-оналардан бирининг жамият ва ахлоқ меъёрларига зид бўлган хулққа эга бўлиши” ҳола-ти болалар ва ўсмирларда хулқ оғишининг келиб чиқишига ва тарбия бузилишига сабаб бўлиши кузатилади.

Оилада ота-оналарнинг алкоголизмга берилиши, бола кўз ўнгида ичиш, чекиш ва ножўя қилиқларни қилиши бо-лага кўргазмали таъсир кўрсатади. “Қуш уясида кўрганини қилади”, деганларидек, ўсмир оиласида ота-онасидан кўр-ган қилиқларга тақлид қила бошлайди. Аввалига чекиш-ни, ичишни ўрганиб олади, сўнгра кучлироқ таъсир этувчи моддаларга ўтади. Қарабсизки, оиласи ва ота-онасида куза-тилган ҳолатлар болада ҳам тақрорлана бошлайди.

Маълумки, ота-оналарнинг болаларга нисбатан бўл-ган муносабати икки асосий хусусият – яъни, ота-оналик муҳаббати ва ижтимоий бурч нуқтаи назаридан белгилана-ди. Инсонпарвар жамиятда бу хусусиятлар бир-бирига зид келмайди. Чунки кишини севиш унга бахт тилашдир, бах-тиёрлик эса жамиятга кўпроқ фойда келтириш демакдир.

Аммо ҳар қандай ҳиссиёт сингари ота-оналик муҳаббати турли даража, яъни энг яқинлик фактини бевосита акс этти-ришдан токи енгил ва ахлоқий эътиқодга мувофиқ тарздаги чуқур меҳрибонликкача бўлади. Бунда кишининг ахлоқий эътиқоди қанчалик юксак бўлса, унинг ота-оналик муҳаб-бати шунчалик узоқни кўрадиган ва талабчан бўлади. Бурч ҳисси эса болаларда ахлоқий баркамолликнинг шакллани-шига ижобий таъсир кўрсатади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Умаров Б.М. Тарбияси оғир болалар ва улар хулқ-атворидаги
2. оғиш ларнинг келиб чиқиш сабаблари. (Услубий қўлланма) – Тош-кент, “Алоқачи” нашриёти – 2008, 64 бет.
3. Умаров Б.М. Тарбияси қийин болалар билан ишлашда психоло-гик хизматнинг ўрни (Услубий қўлланма). Республика болалар
4. ижтимоий мослашув маркази нашриёти, Тошкент. 2008 й. 97 бет.